

Pravda v české myšlenkové tradici [FF UK]

Ladislav Hejdánek

This is a part of the original document:

[Pravda v české myšlenkové tradici \[FF UK\]](#)

jedná se o část původního dokumentu:

[Pravda v české myšlenkové tradici \[FF UK\]](#)

◆ přednáška, česky, vznik: 27. 5. 1992

◆ lecture, Czech, origin: 27. 5. 1992

Pravda v české myšlenkové tradici [FF UK] [1992]

[strojový, neredigovaný přepis – model Gemini 3 (flash/pro) – únor 2026]

--- (s1_cleaned.flac) ---

Hejdánek: Takže by bylo dobré něco shrnout. Je to neúplné, já se omlouvám, ten tlak ze všech stran, pořád někde jezdit, pořád něco dělat jiného je obrovský, a tak to dopadlo, jak to dopadlo. Ono na tom tolik nezáleží, já si pořád říkám, protože nejde o to, co je přednášeno. Přednášky jsou o tom, aby se uvedli studenti do jisté linky, do jisté koleje, po které zkusí jít nějaký čas dál, a když se jim nelíbí, tak si vezmou jinou kolej. Přednášky nejsou o tom, aby něco vyřešily, zejména ne ve filosofii. Tam každý musí myslet po svém a přednášky mají jedinej smysl: osvobodit vás, osvobodit vás od vás samých, od toho, co jste si mysleli původně, a uvolnit vás k tomu, abyste přišli na nové myšlenky. Ne nutně ty, které jsou přednášeny, nýbrž prostě jiné. A ty vás napadají jedinej v setkání s jinými myšlenkami, které se musí v něčem odlišovat od těch, o kterých jste se původně domnívali, že jsou správné.

Není to tragédie, že něco odpadne a že to neskončíme. Ve filosofii vlastně vůbec nic nelze skončit. Tak je to taková omluva, promiňte. Zároveň se chci omluvit z dnešní další přednášky, protože já musím hned odsud odjet zase do Opavy. Akorát přejedu na Mírák a odtamtud autem jedeme v několika lidech do Opavy. Včera jsem byl zase v Budějovicích, je to prostě mimo lidské možnosti. A také ani zítra se nebude konat logika.

Jaký smysl mělo to, co jsme dělali? Aspoň nějaký malý smysl. Já už jsem to několikrát opakoval, jestli dovolíte, dám do kabátu ještě nějaký Patočkovský... Už jsem opakoval několikrát při různých příležitostech, jistě jste to slyšeli mockrát, že se ocitáme myšlenkově, nejenom tedy civilizačně, kulturně či ekonomicky, na jakémmsi bodě obratu, v krizi, nýbrž také filosoficky, myšlenkově. A ta myšlenková krize spočívá v tom, že jsme na konci jedné epochy a ještě nevíme, jak ta příští epocha bude vypadat. Můžeme to jenom odhadovat.

Tohle pořád opakovat je nezbytné a je třeba to zároveň dokumentovat na různých příkladech. Mně se zdá, že právě pojetí pravdy je takovou obrovskou příležitostí, skvělým tématem, které dovoluje ukázat, jak celá dosavadní tradice je problematická, jak stojí na nepevné základně, jak je to všechno nejisté a jak se to kácí. Je to most, který se propadá. Zabývat se tématem, na kterém se tohle ukazuje, je potom ohromně perspektivní, protože nás třeba přitom něco napadne, co by mohlo představovat alternativní řešení. Zvlášť u pojetí pravdy se přímo nabízí alternativní řešení, které vlastně není ničím novým, neznámým, ničím, co by znamenalo vnášet cosi cizího, jako například buddhismus nebo čínskou filosofii. Nýbrž to je domácí záležitost. To je něco, co už tady ty dva a půl tisíce let má své kořeny. To je ta druhá linie evropských myšlenkových dějin, která má svůj počátek mimo Evropu, v Přední Asii. Tedy je to jistá možnost, která tady už byla nějakým způsobem recipována, byla inkorporována do celé řady tradic, ale nikoli do té hlavní. Je povědomá, není ničím cizím, ale stále zůstávala na okraji.

My jsme se tím tématem zabývali proto, že na něm se dá zvlášť dobře ukázat, jak uspokojivé řešení je nejenom možné, ale dokonce je nám napovídáno už v některých momentech dosavadní tradice.

Můžeme tam vyhledávat jednotlivé momenty po celých těch dva tisíce let, pořád přes dva tisíce let.

Vlastně v Evropě se to ocitá od helénistické epochy, té druhé, takzvané úpadkové, jak se to obvykle bere, úpadkové epochy řecké kultury.

Co souvisí s tímhle problémem, to je obrovská masa toho, na čem Evropa a svět dneska stojí: věda. Jeden neuvěřitelný aspekt: věda bez pravdy se stává pouhou technologií. My musíme znovu objevit, co to je pravá věda, co to je ideál vědět něco doopravdy, neredukovat to jenom na *know-how*, neredukovat to jenom na technickou dovednost a vědění, které je spjato s technickou dovedností. Věda znamená vědět, jak se věci mají. Věda znamená vědět, jak to s námi je. Jak může existovat věda, která neví, jak to s námi a s vědou vlastně je? Když v podstatě neumíme vědět v tomto podstatném smyslu, tak vidíme, jak dnešní věda tomu nedostojí přes všechny obrovské vynálezy a obrovské pokroky. Ta věda prostě neví, jak to s ní je. A vědci nevědí, jak to s nimi je. Oni to prostě provozují, protože jedou na tygrovi té vědy.

Jak to s nimi je a jak to se světem je, k tomu je zapotřebí filosofie. K tomu je zapotřebí reflexe, a reflexe

pokud možno nikoli diletantské či amatérské. Když věda chce vědět, jak to s ní je a jak se to s námi má, na to potřebuje filosofii. Potřebuje disciplínu, která dovolí vědci podrobit reflexi to, co dělá, na patřičné úrovni. Má-li být věda na úrovni, musí i ta reflexe vědy být na úrovni. A na to není žádná věda připravena, a když tohle vezmeme vážně, tak samozřejmě i ta pravda je něco jiného, než jsem dosud říkal. A zejména my musíme vzít na vědomí, zejména jako filosofové, musíme vzít na vědomí, že už nesmíme nikdy jen tak jednoduše a samozřejmě a jako by to vůbec nebyl problém, předpokládat, že poznat pravdivě znamená poznat věc tak, jako kdyby někdy nějak byla. Existuje vůbec něco nějak? Jsou vůbec věci nějak?

To je problém, to se musí také podrobit zkoumání. Když chce vědec vědět, jak to s vědou je, copak v té vědě nějak je? Je to něco, co by bylo možno popsat? Není v tom, jak to s vědou je, není v tom také obsaženo všechno to, co se s tou vědou může stát? Ať už to věda bude dělat sama, nebo to bude dělat někdo jiný a zneužívat přitom vědu. Není tohle také součástí toho, jak to s vědou je?

Když tuto otázku zase takto položíme, tak je jasné, že tedy pravda není souhlas se skutečností. Že to je náročnější problém. Že věci nejsou tak, jak jsou, věci se proměňují. A my musíme vzít v úvahu, že se proměňují v nějakém směru. Že ta pravda se týká také toho směru, jak se věci proměňují. Že se musí ta pravda nějak týkat také toho, co bude, dokonce se musí týkat toho, co bude.

Kdyby nebylo budoucnosti, tak žádná pravda není možná. Pravda, že věci jenom byly, a tak se pravda o nich... k tomu je zapotřebí něčeho dalšího, něčeho dalšího, a k tomu je třeba právě toho času, aby se to něco dalšího mohlo ukázat. Totiž pravda souvisí s časem, a zejména s budoucností. To je něco, co bylo naprosto zapomenuto. To bylo v těch pojetích pravdy doteďka opomíjeno. Jako kdyby pravda byla jenom souhlas s tím, co jest.

Jenomže ono to, co jest, je problematické, zejména to pořád utéká do minulosti, přestává to být. Všecko, co jest, pomíjí. Kdyby pravda spočívala jen v tom, že všechno je pomíjivé, to bylo málo té pravdy.

Rozhodující pravda je ta, která nám ukazuje, co přichází, ne co pomíjí. Veškerá pravda, která byla orientována jenom na to, co jest, je orientována na to, co dřív, než to konstatujete, než to popíšete, tak už je to pryč.

Řekněme tedy, že ta změna jde jenom po povrchu. To je právě řešení metafyzické. Jenom po povrchu. Ale ta pravda se týká toho, co se nemění. Tak to řekl Aristotelés. Že pravdě se v nejvyšší míře podobá to, co se nehýbe nebo to, co se nejméně hýbe. A uváděl nebeskou klenbu, která se sice točí, ale jinak se ty hvězdy na ní nehnou, kromě těch několika málo, o kterých víme, že to jsou hvězdy bludné.

Jenomže to byla iluze. A pokud to bylo pak přesunuto do jiné polohy, kde pravda je to, co můžeme postihnout na té proměnlivosti jako to neproměnné, tak potom pravda se týká toho, co se neděje, co nežije, týká se jenom toho mrtvolného klidu. Aristotelés říkal, že pravda o tom a poznání toho, co se mění, není možné. Není žádná pravda o tom, co se mění. Tak to znamená, že pravda se týká jenom mrtvolného.

Já to formuluju hodně ostře, abychom tady viděli, jak to všechno přestalo fungovat, jak už na to dneska nelze přistoupit tak přirozeně, jako dřív. A musíme to chápat jinak. A v tom nám právě pomáhá ta druhá tradice, která přichází z Izraele. Zase otázka je, odkud všude, co vlastně bylo původně, jaké původní mýty byly *re-interpreтовány* v to, co je historicky zaznamenáno. Vždycky historiků se najde hodně, kteří se tímto budou zabývat. Nejdůležitější je vidět ten fenomén. Potom tu historii popisovat, to už je potom další záležitost. Ale nejprve to uvidět. Nemůžete popisovat historii něčeho, co vůbec nevidíte.

A ta ingredience, dosud ingredience v evropském myšlení, která na rozdíl od té řecké tradice, kterou jsem takto v hrubých rysech shrnul... zatímco ta řecká tradice chápe pravdu jako něco, co je naprosto závislé na tom, co jest. Takže to, co jest, je rozhodující a pravda se tím spravuje, tím, co jest. Pravda musí odpovídat tomu, co jest.

Tak ta tradice židovská, ta tradice hebrejská je právě opačná, ukazuje, že naopak rozhodující je ta pravda a teprve ve světle pravdy se ukazuje to, co jest v pravém světle. To jest ve své pravé tváři. Zatímco jinak je to různě. Bez světla pravdy se věci mohou ukazovat v různých stránkách a nevíme, která je ta pravá.

To je potom to, k čemu dochází ta moderní... kdoví jestli se tomu dá říkat filosofie, taková ta už

postfilosofie spíš nebo pseudofilosofie, která říká: každý vlastně jak se na to podívá, tak to vidí, a jak to vidí, tak s ním jedná a potom to tak podle toho vypadá. To je to obnovení té zásady sofistické, že *anthrōpos metron pantōn* – člověk je všech věcí měrou.

Ovšem určitým způsobem *re-interpretované* u těch kritiků. Protože my to můžeme vykládat také rozumně. Že člověk do jisté míry je skutečně jedinou bytostí na tomto světě, která je schopna změřit něco, poměřovat. Ale to není tak, že si ta svá měřítka vyfabrikuje, že záleží na libovůli člověka, jestli něco považuje za velké nebo malé, za dobré nebo špatné a tak dále. Jde o to, jestli lze vykládat *metron*, že člověk je *metron*, že člověk je míra nebo měřítko. My to nemusíme vykládat tak, že je to naprostá libovůle subjektivity, která dovoluje člověku všechno vykládat, jak se mu zachce. Ne. Jde o to, že člověk je ta jediná bytost, která je schopna něco vykládat, něco interpretovat. O něčem říkat, že je to dobré nebo špatné. To neznamena, že to říká dobře. Může to říkat také špatně. Ale je to jediná bytost, která to dovede, která je dokonce povolána k tomu, aby to dělala. Tedy, my dokonce ten *sofistický* výrok, to *sofistické* pojetí, které my můžeme interpretovat tak, že nemusíme všechno ztotožňovat se *subjektivismem* od Adorna. To není svévolné zapětí.

No a pak vzniká otázka, jak tedy můžeme o pravdě, my jsme si ukazovali, že ji musíme spojovat s tou budoucností. Pravda není něco, co jest, že by to bylo nějaké *soucno* mezi jinými, pravda není *jsoucno*. Jestliže tohleto jednou přečteme, tak je to pro nás okamžitě výzva, že musíme revidovat celou dosavadní *filosofickou* tradici, že nesmíme *filosofii* redukovat na zkoumání *jsoucího* jakožto *jsoucího*. My musíme, my musíme považovat za úkol *filosofie*, aby se zabývala tím, co není, nikoliv čímkoliv, co není, nýbrž tím, co přichází, co ještě není a co je strašně důležité pro všechno to, co bylo a jest a ještě bude.

A tedy pravda jako zvláštní skutečnost, která nás nutí k tomu, abychom vypracovali nové myšlenkové přístupy, které respektují, že jsou skutečnosti, které nejsou. Vypadá to bláznivě, že musíme počítat se skutečností, kterou nemůžeme považovat za *jsoucno* a nemůžeme je převádět, *redukovat* na *jsoucno*, nemůžeme ji odvozovat ze *jsoucna*. My musíme jednou vidět, že to nejde, to, co přichází, odvozovat z toho, co jest.

To se musíme naučit myslet novým způsobem. Naopak, jestli vůbec něco, to, co minulo, co minulo, odešlo, co minulo, co už není, jestli to vůbec má nějaký smysl, tak je to tím, že to k tomu dokáže navázat budoucnost, která je schopna na to, co minulo, co už není, navázat. A zase se tu otázka klade, zda to navazování je po právu či ne po právu. Zase se to ukáže jediné v tom světle pravdy.

Tedy my musíme celou *filosofii* promyslet jinak. Tady nejde o to vymyslet novou tezi. Tady jde o to úplně nově si tu otázku položit v úplnosti té tradice, být schopen nahlédnout, že ta otázka musí být položena nově, že už to staré pojetí nestačí. I když jich máme těch pojetí x a jsou o tom knihy, jak jsem říkal, tak prostě tohleto tam není.

A to je ta jediná perspektivní cesta. Já jsem přesvědčen, že spousta lidí ne. A vždycky budete slyšet někoho, kdo říká, že je to jinak. Tak si to pusťte hlavou a rozhodněte se sami. Nejdůležitější je si to nechat dojít. Máme tady tuto *alternativu*. Možná, že se ukáže, že to není správné. No ale pak to neznamená, že se budeme moci vrátit k tomu řeckému pojetí, které tak vítězilo. Ne, to pak bude znamenat, že nevyhovuje ani to řecké, ani to židovské a že budeme muset vymýšlet nové. Ale zatím to nevíme. A zatím tady je jedno, které přežilo dvě tisíciletí přinejmenším, je starší, ale přežilo dvě tisíciletí konfrontace s řeckou *metafyzikou*, už u Židů přežilo. Mezi Židy. Počkalo si, až se ta tradice rozpadala, a to se právě děje. Teď my musíme vyzkoušet. Nám nezbyvá nic jiného, nemáme jiné řešení. Nevíme, co bude to nové myšlení. To staré nefunguje. My už v tom nemůžeme zůstat. A žádné nové neznáme. Tohle je jediné, o čem něco víme. Z toho se nikdy *filosofie* nestala. My nemáme žádný *filosofický* systém, který by tohleto provedl. To na nás čeká.

A kdo ví, komu se to povede. To může trvat ještě dvě stě, tři sta let. To může být na začátku příštího tisíciletí. Většina lidí, kteří o tom slyší venku, v zahraničí, tak krouť hlavou nebo [nesrozumitelné] se ho to dotkne. To není ono. My máme tu výhodu, snad je to výhoda, že u nás tohleto pojetí nějakým způsobem, zvláštním způsobem zakotvilo. Naše myšlenková tradice, naše myšlenkové dějiny české jsou s tím spjaté.

A to ještě z doby, to jsem vám říkal, jenom to připomenu, ještě z doby předhusitovy, předhusitské, ale zejména pak Hus, Masaryk a Patočka. Ono to mělo velkou roli, nikoliv *filosofickou*. To nikdy *filosoficky* nebylo interpretováno, ale je to *filosofické* téma.

No tak nezbyvá nic jiného než to vzít vážně. Podívat se, jak to bylo u Židů, podívat se, jak to bylo u toho *Filóna Alexandrijského*, což už byla první konfrontace, prostě *polemika* s tím řeckým pojetím. Říct v té době, že pravda je mocnější než cokoliv, co jest, to je *polemika* s řeckou tradicí. Tak to nikdy nebylo chápáno. Bylo to mnohokrát citováno a nikdy to tak vážně nebylo chápáno. A já si myslím, že takto to musí být pochopeno. To je obrana proti tomu, co ten tradiční Řek, *helenizovaný Žid*, co o tom prostě mluvil, co proti tomu měl.

A pokoušel se tam vpravit nějakou *pojmovost*, která by to mohla nějak nahodit právě centrálně, proti tomu hnutí, to je prostě nemyslitelné. On tam strčil *enzym*. Ten *enzym* pracoval dvě tisíce sto let. Přes dva tisíce, něco přes dva tisíce let. Měl na co navázat, bylo to ještě starší, ale on to udělal v tom prvním století před Kristem. A ono to působilo a působilo to u nás. Jestli někdo je zavázán k tomu, aby převzal odpovědnost za tuto *filosofii*, tak jsou to čeští *filosofové*.

A každý, kdo tomu brání, kdo to chce odložit, že je to špatně, no tak se ukazuje jako odpůrce. Ono se může ukázat, že je to všechno chybně. To je potřeba přezkoušet. To žádný *filosof* nikdy nevěděl, že to, co je, co říká, že je úplně jisté. V podstatě k *filosofii* patří, že to je láska k pravdě a nikoliv pravda sama. Ale předem říkat, že to nejde, že to prostě znamená nenastoupit tu hlubokou cestu, zabývat se tím tvarem, svítit si svíčkou ve tmě okolo sebe a nepustit to světlo pravdy dovnitř. To je potřeba přezkoušet. Jak říká apoštol Pavel: „Všeho zkuste, dobrého se držte.“ Takže nejdříve je potřeba to zkusit. Pak se ukáže, jestli to dobré nebo ne. Pokud je to dobré, tak se toho držet. Pokud nikoliv, tak hledat jiné. Ale předem říkat, že to je nesmysl, to je nepřipustný dogmatismus.

No a tedy, co s tou pravdou, co o tom vlastně ta filosofie může říct? Tady je další věc, že přinejmenším do té doby, než se filosofie naučí pracovat s jiným myšlením, než má doposud k dispozici, tak musí být opatrná a zejména nevypracovávat žádnou celkovou koncepci toho, co to je pravda.

Protože jakmile by to začala dělat, jakmile začne filosofie stavět filosofickou *aletologii*, tak se dopouští čehosi velmi nepravého. Totiž, že chce vecpat to nové pojetí pravdy – nové pojetí, se kterým dosud filosofie nepracovala – ono chce vecpat do těch starých filosofických škatulí. To není možné. Je naopak potřeba ty škatule vystavit světlu pravdy, jestli to vůbec ještě jde.

Takže přinejmenším dočasně – a já se dokonce domnívám, že trvale – je filosofická *aletologie* zakázanou filosofickou disciplínou. To neznamená, že přestaneme o pravdě mluvit. My si musíme ujasnit jenom, co to je to, o čem jsem hovořil jako o nepředmětné skutečnosti a co to je nepředmětné myšlení a nepředmětné mluvení.

My si musíme uvědomit jednu věc, že co teď máme k dispozici je, že máme praktické zkušenosti s tím, jak mluvit o něčem a nepřímě říkat ještě něco dalšího. A my tomu rozumíme. Tady máme na paměti tuhleto diplomatickou řeč a také filosoficky reflektováno u Kierkegaarda, který první začal mluvit o tom, co to je nepřímé sdělení. Tohle všechno prostě známe z praxe, jenomže to filosoficky není vytěženo. Čili to není zase žádná nová věc *ad hoc* vymyšlená, nýbrž jenom poukaz na něco, co už je známo, s čím se už pracuje, jenomže se tomu nevěnovala pozornost.

A co to tedy znamená, když budeme mluvit o pravdě? My můžeme mluvit o pravdě jedině tak, že nepředmětně mluvíme o něčem jiném. Respektive obráceně, my můžeme o pravdě nepředmětně mluvit jedině tak, že předmětně můžeme mluvit o něčem jiném. Toto jsou dvě základní možnosti.

Ta první je velmi pochybná, i když do určité míry fungovala, když ruku na ruku otevřeme ten album a pomineme to, tady je bezpochyby [nesrozumitelné]. My si můžeme občas dovolit o té pravdě hovořit, ale velmi opatrně a nikdy nemyslet, že můžeme něco předmětně říct přímo o pravdě. O té pravdě můžeme mluvit jedině tak, abychom vylíčili, abychom upřesnili, plasticky zobrazili něco jiného.

Tak například, když chceme říct, co to je člověk, tak můžeme připojit další rozměr k těm známým Aristotelovým, nebudeme říkat, že člověk je zvíře, které drží řeč, slovo, ale řekneme, že to je zvíře, které

je schopno naslouchat pravdě. Bytost, která je schopna naslouchat pravdě.

Takže my mluvíme o člověku a tu pravdu tam máme jako faktor, který nám pomůže lépe o něm mluvit, co to je. Ta pravda je čosi podstatného, bez pravdy, bez vztahu k pravdě není člověk. Je to něco podstatného. A nesmíme upadnout v to, že budeme teď vykládat a budeme se tázat a říkat: „Co to znamená, to není žádný rozměr, když neřeknu, co to je pravda?“ Ne, naopak. Tam je to právě podmínka. Já nesmím říkat, co to je pravda. Já musím tu pravdu tušit, co to je pravda, nesmím to přesně vymezit pojmově.

Tady se nahošuje něco z té pravdy touto cestou. A pak je druhá věc, že když chci skutečně mluvit o pravdě, tak musím mluvit o člověku. Musím teď říkat, jak se člověk vztahuje k člověku, jak je člověk zasazen do situace, jak se v té situaci vztahuje, co všechno musí brát v ohled. A přitom, jak to líčím, tak tam krystalizuje ta pravda, i když o ní nic nebudu říkat.

To je přinejmenším dočasně, já si myslím, že to nepůjde, ale mnozí myslitelé už jsou na konci čehosi a nebylo to jenom filosofování. Já jsem si připomněl v této věci takový příběh úředníka, který ve Spojených státech měl na starosti institut pro vynálezy a rezignoval na svou funkci, protože už nejde nic vynalézt. Asi několik měsíců tam nikdo nepřišel, tak říkal: „No tak to je všechno už vynalezeno, už se nedá nic dělat, tento úřad je zbytečný.“ A rezignoval. Tedy takovéhle příhody jsou odstrašující, proto se musejí vykládat. A raději bych na tom netrval. Já si myslím, že to nepůjde, ale kdo ví. Každopádně to nepůjde déle než určitou dobu. My jsme pořád ještě po krk ponořeni v tom předmětném myšlení a pojetí předmětnosti té nepředmětné skutečnosti je nepoměrné. No tak tedy přinejmenším do té doby, než se naučíme myslet jinak, tak nemůžeme budovat žádnou *aletologii*.

No a co to tedy znamená, kam až dále můžeme jít? To dneska řeknu jenom dogmatically, poněvadž na to není čas a mluvil jsem o tom jindy a jinde, takže jenom některým to připomenu, ti ostatní jenom zaslechnou něco, čemu zatím třeba nerozumí, ale pak se to napraví v rozhovoru.

Po mém soudu musíme znovu promyslet celý program filosofie a jejích základních disciplín, té takzvané první filosofie, jak o tom první začal přemýšlet Aristotelés, a také on je autorem té formulace první filosofie, *proté filosofía*. Na rozdíl od něho budeme muset to postavit jinak a po mém soudu patří tři základní disciplíny minimálně do první filosofie.

A to je filosofická fyziologie nebo fyzika, fyzika lépe. Druhá je filosofická logika, možná že by to mělo být obráceně, první je logika a druhá fyzika, jenže ono to prakticky nejde takhle postavit, takže to logické se tam musí brát v úvahu. No a potom by měla přistoupit ta *aletologie* ta není možná, ta je zakázána. Takže v jistém smyslu musí být jakási náhradní disciplína, která dojde až na samu mez povolené filosofie.

Samozřejmě dál už nesmí. Ale na tu mez dojde tam, kde sice nemůžeme mluvit o pravdě, ale můžeme mluvit o tom, jak jsme pravdou oslovovali.

Když budeme mluvit o intuici, třeba bude *symposium* o intuici teď, pořádané Ústavem filosofickým ČSAV. No tak tam patří ten problém, jakým způsobem vlastně na člověka přichází pravda. Ta intuice nesmí být psychologizovaná, nesmí být postavena tak, jakým způsobem člověk přichází na nové myšlenky, jakým způsobem člověk vynalézá, vyprodukovává nové myšlenky. To už samo – i jak je to takhle formulováno, je už trochu divné a už jsme si něco zahráli. Musíme počítat s tím, že ty myšlenky na nás padají.

To nemůžeme prostě podlehnout osvěcenské nebo jakékoli racionalistické nebo jakékoli jiné ideologii a prostě to smést z cesty, abychom se tím nemuseli zabývat. Naše zkušenost je, že nás najednou něco napadne a my nevíme, proč nás to napadlo, a není to žádná *konsekvence* toho, co jsme mysleli předtím. Je to tedy vážné filosofické téma. To není něco, na čem by měl rajtovat jenom nějaký *intuitivismus* nebo někdo, kdo bude obhajovat myšlenku zjevení, ať už teologicky nebo jinak. Ne, to je vážný filosofický problém. Jak vůbec přicházejí nové věci do světa?

To není věc tak extrémní, že jenom v myšlenkách. Ono to je i ve skutečnosti. Co to znamená, že v té Austrálii nedošlo k vynálezu *placentálů*? To je taky vážně znamenané, nejenom všechno na *placentách*. Něco se nevymyslelo a je. Je to náhoda? Chceme tohle všechno vyřešit náhodou? Chceme říct, že prostě tady muselo být něco jako – teď nevím, kdo to vlastně vymyslel, myslím, že Huxley to cituje... Je to v

Jeansovi, že když posadíme já nevím kolik opic za psací stroje a ony budou ťapat miliardy let, takže nakonec tam bude, já nevím, dvanáctý nebo kolikátý sonet Shakespearův. Že dříve nebo později prostě, když budou dostatečně dlouho ťukat na stroj, tak tam se dříve nebo později vyskytne ten dvanáctý sonet. Samozřejmě to bude zcela mimořádný vzrůst – ten sonet bude až jako úplně poslední. To by byla velká náhoda. Ale jinak dříve nebo později tam musí být, když budou skutečně náhodně ťukat. Dneska nepotřebujeme opice, dneska bychom to mohli zadat nějakému počítači a nechat ho jet strašnou dobu a on by tam ťukal libovolně, tak dříve nebo později tam cokoli bude. Cokoli. Jenže najdete to v tom nesmyslu, co ten počítač popsal na papír, najdete tam ten sonet! Takhle nemůžeme vykládat vývoj. Ten sice měl hodně odpadu, ale tolik ne.

Tedy náhoda nepomohla. Prostě tady musí něco přicházet budoucího, co oslovuje to, co už tady je, že ono se to nějak orientuje, nějak to reaguje na to, co přichází, na to otevřené. A něco z toho nepředmětneho se vnese do té přítomnosti, která se rozprostře. A tak dochází k tomu, že uprostřed toho vesmíru, který je ovládán *entropií*, najednou tam vznikne jakýsi takový protisměr, jakási taková zvláštní vývojová linie, která jde jakoby proti všemu. Zatímco všechno směřuje od něčeho méně pravděpodobného k více pravděpodobnému – když to máme v té pravděpodobnostní formě –, tak najednou tam máme celou vývojovou linii, která přinejmenším na naší Zemi trvá nějaké ty tři a půl až čtyři miliardy let, která je *neentropická*, která je *protientropická* proti entropickému vychládání forem, která vyhání pořád nové a nové věci, nové a nové organismy, stále vyšší a vyšší, až to došlo k tomu člověku. No to přece nemůžeme vyložit náhodou.

A teď není to jen otázka myšlení, ale nás zajímá ta otázka pravdy. Tedy nejen jak vznikají nové věci, jak se vůbec objevují nové věci na tomto světě. Tuto otázku si položíte sami o sobě, tak tady máte před sebou první krok, že musíte poodejít, zproblematizovat *kauzalitu*. Pokud by platila *kauzalita*, *všekaualita*, pokud by to nebylo jenom jedno z hledisek nebo jeden ze systémů, jeden z mechanismů tohoto světa, no tak pak nevyložíte nic nového. Pak vývoj je jenom to, že se rozvíjí to, co bylo zavinuto na začátku. To je myšlenka Leibnizova, že vývoj – *evoluje* – že na začátku je to neuspořádané a zavinuté a takové skrumáže zavinuté na začátku v každé *monádě*, a ten vývoj monády spočívá v tom, že se to rozčesuje, nějak se to organizuje, uspořádává, až ta *monáda* dospěje na určitou úroveň – dál už nemůže, nejvýše dospěla lidská *monáda*. Tedy pokud je vývoj jenom rozvíjení toho, co už tam bylo zavinuto na začátku, no tak nepotřebujeme nic nového. Jenže my víme, že v tomto světě jsou věci nové, že se berou věci nové. My nemůžeme odvyšvětlovat z toho, co už bylo. No tedy, když nemůžeme z toho, co už bylo, tak to musí být z toho, co není, co ještě nebylo. Musíme o tom mluvit v budoucím čase.

Čili tohle je myšlenka, která má kosmický dosah, ale pro nás tady to byla záležitost jenom toho zúžení na problém pravdy v poznání, pravdy v myšlení. A nepochybně ta pravda musí být chápána v tomto kosmologickém kontextu. No a teď ten nápad. To oslovuje. A my to buď akceptujeme, nebo neakceptujeme, nereagujeme nebo reagujeme, reagujeme špatně nebo dobře. A jestli špatně nebo dobře, zase – a to je ta pravda – dějinně se to ukáže jako správně nebo nesprávně. Já si myslím, že to jistou logiku v této formulaci má, že to odporuje dosavadní tradici, o tom není sporu, ale je to jistá logická perspektiva, kterou je možno myslet.

Já bych rád, aby výsledkem tohoto semináře, této přednášky, bylo, že si tuhle myšlenku pustíte hlavou a že se k ní budete vracet. To není věc, která se může absolvovat jednou zkouškou. Proto taky u mě zkoušky tak vypadají, tam spíš jde o rozhovor, který ukáže, že si to tou hlavou už nechal projít. Víc se nedá udělat. Jde o to, v těchto různých kontextech – najednou se v těchto kontextech ukáže nový pohled na věci, které na první pohled by naopak vypadaly, že s tím nemají vůbec žádnou souvislost. Proto je to potřeba vyzkoušet jako jistou potenciální možnost a vyzkoušet ji.

Čili já bych tímhle skončil a teď bych vás vyzval k tomu, abyste řekli eventuálně, co je neprůhledné nebo co... Ani tak bych nedoporučoval, abyste říkali, proč s tím nesouhlasíte.

--- (s2_cleaned.flac) ---

Hejdánek: Takže námitky, myslím, že na to není dost času, teď by jich bylo mnoho jistě. Ale máme kolik,

takových dvacet, přes dvacet minut máme na ještě objasňování nebo vyjasňování nějakých problémů, který byste chtěli vznést, už se k tomu chystáte, no.

Jiný hlas: No, to jsem se chtěl zeptat teda, musím se strašně nahlas, ať to všichni slyší, nemám to promyšlený, tak já to jenom tak plácnu. Vy jste, jak se mi pořád vrtá hlavou, jak jste jednou říkal, že pravda může mlčet. A mě by trochu zajímalo, zvlášť když jste teď o tom mluvil o tom vznikaní nových věcí, že jestliže pravda je to, co umožňuje, aby vůbec vznikaly nové věci, tak jak potom může mlčet? Mně přijde, že působí neustále vlastně v životě nebo ve světě.

Hejdánek: No jo, ale na jaký úrovni?

Jiný hlas: Že vy rozlišujete nějaký úrovně?

Hejdánek: Jistě. Pokud to všechno svedeme na pravdu, a to znamená, že nakonec by to bylo i to, že vůbec přichází každá ta nová vteřina, no tak ale to je málo. To není všechno. Prostě na určité úrovni se může pravda odmlčet. Já myslím, že já když jsem o tom mluvil, tak jsem měl na mysli tu pravdu, jak jsme o ní mluvili v té přednášce, nikoliv tu kosmologickou nebo kosmologicky pojatou. Samozřejmě, že tento závěr by z toho vyplynul, kdybychom to jako přeskočili a aplikovali na to.

Ale prostě je to tak, že podívejte se, když se pohnete po dějinách, až se v nich vyznáte, možná že někteří se vyznáte, když se pohnete po dějinách myšlení evropského, tak tam musí vám být nápadné, že jsou určité doby, kdy filosofické myšlení bylo naprosto sterilní. A naopak doby, kdy prostě jedna rachejtla za druhou. Čím to je? Já prostě odmítám tohle vysvětlovat tak, že prostě ty lidi schopnější, že měli talent větší, prostě převádět to na lidi. Já myslím, že to je pochybná věc, zejména když se to děje v zásadě. Někdy to může být ono, někdy to může být něčím jiným. Já bych doporučil vzít v úvahu, že ti staří hovořili z lidské zkušenosti, když vyzývali ty múzy, aby zpívaly o nich.

Ta zkušenost přece je, každej z vás má zkušenost malinkou, že se pustí do nějaký práce a teď mu to nejde. Týden, čtrnáct dní, tři neděle a nic. Prostě ty toporné věty a nemá to tu povahu, která by ho uspokojila. A najednou přijde nápad, najednou vám je to všechno jasný a najednou to píšete a napíšete to v několika hodinách celý, po té přípravě teda. Najednou to napíšete a najednou to má ducha, má to smysl, oslovuje to nejenom vás, ale ty druhé. Já nevím, proč tohleto máme vykládat jenom subjektivisticky. To je moderní předsudek.

Prostě tam se nad váma ten nápad smíloval a sedl na vás. Já nevím, proč to nutně máme vykládat tak, že ve snu se vám to nějak přepracovalo v těch liniích tadyhle někde v šedé kůře mozkové. Jestli tohle má být menší mýtus.

Jiný hlas: A ještě ten problém té lidské uzavřenosti, ne?

Hejdánek: No ta lidská uzavřenost samozřejmě, no ale proč máme svádět na lidskou uzavřenost všechno? Já trvám na tom, že k té pravdě se musíme vztahovat, jako kdyby to bylo něco živého. Samozřejmě, že to je jenom metafora. Ale ve chvíli, kdy chceme, aby ta pravda furt byla a záleželo jenom na nás, jestli tam zmáčkne tu zástrčku a ta rampa funguje, tak ta pravda je naprosto ponížena. Prostě přece ta pravda nemůže být nic míň než druhý člověk. A já prostě nemám druhého člověka, protože kdykoli ho potřebuju, tak ho zavolám a on jako pejsek přijde. Ten taky se mu to může nehodit nebo se mnou nechce nic mít, poněvadž jsem mu něco provedl, já už jsem to zapomněl, on si to pamatuje a tak dále. Proč by ta pravda měla fungovat a být k dispozici jako voda ve vodovodu? Ani ta není vždycky.

Já to chci jako všechno odezřejmit, a proto zdůrazňuji tyhleto momenty. Víte, na tomto světě není nic samozřejmé. My jsme před chvílí řekli voda ve vodovodu. No ale voda v řece, pitná voda ve studni, uvidíte kluci, vy až zestárnete, to už bude vzácnost. Dýchatelný vzduch. To se furt považovalo za samozřejmé a ono to vůbec není samozřejmé. My jsme schopni to naprosto zlikvidovat. Všecko. Měli jsme ozónovou vrstvu, už je protržena. Jestli je ta teorie správná, že v Austrálii chodí lidi s těma velikánskýma sombrérama a s takovýma těma maskama, děti do školy a tak dále, protože ozónová vrstva protržena je zrovna nad tou Austrálií. Ty jsou ohrožený první, k nám to přijde pozdějš.

A proč by teda pravda měla furt bejt, když ani ta atmosféra, ani ten vzduch, ani nic, nic není tady furt. My si musíme zvyknout na to, že všechno je tak nějak jenom pod jistejma podmínkama. Když se slušně

chováme. Když se chováme blbě, no tak prostě zaneřádíme všechno, studně nebudou, budem vyrábět uměle pitnou vodu. To taky se dá. Ale jak chcem uměle vyrábět pravdu, která se odmlčí? To nejde. To, co tady předvádím, to není nová teorie pravdy. To je pokus vyvést vás z té dotavadní naprosto zafixované představy, vyvést vás ze země egyptské domů. To je mimochodem velká zásluha *science fiction*, že dává možnost nápadům, které vědecky jsou neudržitelné, a přesto mohou vědce inspirovat. Tak tohleto vezměte přinejmenším jako filosofickou fikci, filosofickou *sci-fi*. To není libovolná fantazie, ale může tam být něco hluboké a důležité je, že nás to osvobozuje od toho, co jsme považovali za samozřejmé. Tak prosím. Prosím.

Jiný hlas: [nesrozumitelné] když to takhle vezmete, že z té informace o té věci se pravda vlastně stane konzervou, ta konzervovaná pravda v tom soudu je v podstatě jako nějaký neměnný ideologický, čirý, jasný, výborný, vymezený.

Hejdánek: Podívejte se, já jsem neřekl jediné slovo proti soudu. Já jsem měl námitku, protože vlastně místo pravdy je soud? Ale jestliže místo pravdy je všude, tak je i v soudu. To já jsem nijak nevykazoval ze soudu. Jenomže já nepotřebuju soud k tomu, nebo pravda nepotřebuje soud k tomu, aby se mohla projevit. Prostě pravda vás může oslovit, i když zrovna nesoudíte. To jsem měl na mysli.

Teď vy jste řekl, jestli se v tom soudu ta pravda nestane konzervou. Ne, konzervovaná pravda neexistuje. Informaci konzervovat můžeme, ale nikoliv pravdu. To je ta mýlka, že v soudu se... když se soud stane neměnným... No právě, že stabilní, tak s pravdou přestal mít jakékoli spojení, že? Poněvadž pravda je vždycky aktuální, situační a tak dále. Ve chvíli, kdy něco izolujete, tak jste z toho udělal mrtvolu a dáte si to do lihu, do vitríny někde. To je ono, to je ta informace, která je neměnná, zachovaná, to je jako ten had v tom lihu. To už je špatně.

Jiný hlas: [nesrozumitelné]

Hejdánek: Ano, jenže ono když to takhle řeknete, tak buď jste to řekl jasně, že právě jste to zjistil nebo to někomu ohlašujete, a nebo to řeknete tak, že to je jaksí, že účel toho je prostě to zaznamenat na věky věků. A potom teda já vám říkám jednu věc. Jestliže řeknete, že pravda je v takovýchto soudech, které jsou jednou fixovány, tak to je stejné, jako kdybyste řekl, že pravej had je v lihu. Že to, co se tam hemží, na to nesmíme dávat, ale v lihu, to je ten pravej had. Ten už je zbaven života. Já odmítám pravdu fixovat a dávat do lihu a říkat, že teprv ta pravda v lihu je ta pravá pravda.

To neznamená, že není nic, co by se dalo dát do lihu. Jistěže jo, ale pravda ne. Já nemám nic proti lihu, nemám nic proti muzeu, ale musíme vědět, že v muzeu není život. Tam jsou jenom jakési relikty života. A proto formule, každá formule, každé soud vyslovený, každé výroky, jak tomu teď říkají logici... neradi říkají... každé výroky, každá odpověď, to je fixování, to je fixace něčeho, co původně bylo živé a co pro nás se musí stát znovu živé, jestli to má fungovat.

Možná si vzpomenete někteří, ne všichni, ale předloni jsme si vykládali něco o uměleckém díle, nebo to bylo ještě loni možná na začátku roku, každopádně to bylo minulej rok školní, že skutečné umělecké dílo není to, co je před námi fixováno, to jest socha nebo prostě plátno pokryté barevnými skvrnami. To není umělecké dílo. Umělecké dílo je teprve, když my k tomu přistoupíme a pochopíme to, porozumíme tomu, když to nějak zorganizuje naše postavení, náš postoj. To jest ten obraz na nás začne mluvit, my automaticky jdeme k němu, abychom ho lépe viděli, a teď už jsme moc blízko, tak poodstoupíme zpátky. Ten obraz si určuje, jak daleko máme od něj stát. Ten nás organizuje. My se musíme nechat dovést na to, že chceme pronikat do vnitra toho obrazu, to je jenom povrch před námi.

Na první pohled to může vypadat, že tady básním, ale podobně je to s knihou. Před vámi je jenom špalek papíru potištěnej. S tím obsahem, to jest s tím románem nebo čímkoli, co to je, se setkáte teprve, když se naučíte číst, když to přečtete. Teprva tam se setkáte s postavami, ale kde jsou ty postavy? Vy jste si je musel na základě čtení, na základě rozšifrování toho textu, jste si je musel vymyslet. Vy si je musíte představovat. Ty postavy žijou díky vám, že jste jim dal své dýchání, svou krev, svůj život. Tak jim ožily ve vaší představivosti. A to je to dílo, které vás oslovuje. Nikoli špalek papíru potištěnej.

A takhle to je se vším. Podobně jako můžeme fixovat román tak, že ho vytiskneme, tak ale nemůžete říct,

že ten román, že to je ten papír. Že to jsou ty písmena. Román je něco jiného, tam je děj. A kde se bere děj tam, kde se nic nemění? Tady máte vytištěnou knihu tlustou, to je prostě předmět. Tam se nic neděje. A přesto vy to můžete číst tak, že sledujete děj popisovaný v tom románu.

Takže i ta pravda v lihu takzvaně, která není pravda, to jest všechny ty spisy, který máte k dispozici nebo budete mít k dispozici starých filosofů, všechny tyhle ty hady v lihu, tak se mohou najednou stát něčím, co vás oslovuje, ale vy k tomu musíte dát svůj život. Tak je to i u těch soudů. Tohleto najdete u Ráda, v jeho *Mrtvém pohledu*, hned na začátku, ještě než začal pořádně filosofovat v tom svém *Z dějin vývojové teorie*. Prostě pravda není v těch formulacích. To opakuje potom pořád. Formulace jsou nezbytné, ale nesmíme si myslet, že ve formulaci jsme zachytili pravdu. To jsme zachytili tak jako toho hada v tom lihu.

Jiný hlas: [nesrozumitelné]

Hejdánek: Ano, čitelný v mně, výpověď a tak dále, to je ta logika. Právě logika z toho udělala tuhleto mrtvolu. Ta moderní logika.

Jiný hlas: [nesrozumitelné]

Hejdánek: No, ale jestliže myslíte soud aktuálně míněný, souzený, na to ovšem dopadají všechny ty konotace, pak to není možno dát do formule. Pak ta formule je strašně zjednodušená. Pak je to právě to usušení rostliny nebo to zasunutí mrtvého hada do toho lihu a podobně, aby vydržel. Ten výrok pak jde skutečně o soud, což jest teda něco, co se děje ve vás. Ale tak to nemyslel pochopitelně ani Aristotelés, to už je zase moderní subjektivizování a tak dále. Ale důležité je, že tomu soudu ještě něco odpovídá, že tam je ten vztah té *reference*. A důležité zejména je, že teda soud je záležitost myšlení a záležitost pojmová, vztah mezi nimi.

Jiný hlas: Že tam logické souvislosti hrajou rozhodující roli a že tedy ty kontexty se nám rozbíhají tak, jako když hodíte šutr doprostřed rybníka. S tím naprosto souhlasím. Samozřejmě, pak ovšem každé soud se táhne do nekonečna. Tak jako v té moderní fyzice se říká, že atom kolem sebe má pole, které jde do nekonečna. To už je tam dost kousek od něj, už je velice slabounké, ale je tam. Takže se všechna ta pole přes sebe překládají a díky tomu o tom o všem víme v prostoru a čase. Ale pak musíme říct přesně, co ten soud znamená. Jestliže ten soud pro vás znamená to, co v tom přístupu k obrazu, to skutečné dílo a nikoli ten střep, že? No tak pak naprosto souhlasím. Pak ovšem tam potom v té *tezi* ten jeden soud je celej vesmír. Ten *fragment*, když vytrhneme z kontextu, tak on je nesrozumitelný jako věta, která se vytrhne z jednotlivé souvislosti, jako slovo, které se vytrhne z věty, a soud o něm sám o sobě není výsledkem vidění nebo zápisu, čili *registrace* toho výsledku. Ten soud neexistuje. A přesto v sobě něco nese. A já právě k těmhle těm *fragmentům* přirovnávám, že tady je nějaký smysl v obrazu, o kterém vy řeknete, že to je pravda, že to je k něčemu, co se k němu vztahuje v té existenci. A tento výrok nebo toto zjištění v té nelineární lince v tom smyslu, že máme *fragment* a k němu *korelát*, nějaký soud, konkrétně nějaká tabulka nebo něco, bude nesrozumitelný pro lidi po mnoha tisíci letech, pokud se to objeví někde jako *fragment*.

Hejdánek: No, vy si myslíte, že jste to skonkrétizoval, ve skutečnosti jste to jenom zkomplikoval. Ale to je jedno. Podívejte se, co to znamená vyhrát? Co to znamená? Když to někomu chcete říct, kdo není zapojen, přijel z Marsu a vy mu chcete říct, že Bohemka vyhrála tři jedna nad Slavií. Tak co mu řeknete? On vůbec neví, o čem mluvíte. Vy mu musíte říct, co to je Bohemka, co to je Slavia, co to je fotbal, jaký jsou pravidla fotbalu, kdo vlastně rozhoduje, která branka platí, která neplatí. Tam se jenom nesčítá, kolikrát spadne do branky, tam mockrát spadne do branky a nepovažuje se to za gól. Co to znamená vyhrát tři ku jedné? Jak se to vlastně hraje? To všechno tam... No tak my to víme, ale co byste řekl Marťanovi? Neřekl byste mu nic, když řeknete tento výrok. Není to jasné, že to prostě izolovanej výrok nemůže bejt pravda? Vždyť nic neznamená, když je izolovanej. To je jasné, ne? Že tam opravdu neřeknete nic jiného než to, co jste řekl. Tak ten Marťan tomu nebude rozumět, i když bude umět česky. Neví, o čem je řeč. Jemu chybí potřebný zkušenosti. To všechno patří ke kontextu. Bez toho to nedává smysl. Stejně tak, když řeknete v historii, kdy byla ta či ona bitva. Co to je bitva? Že vznikla válka, že skončila válka. Vždyť to jsou všechno samé konvence. Samozřejmě něco říkají, ale zajisté v určitém celku to říkají. Vy

musíte rozumět, o co jde. Vy do toho vlastně porozumění musíte vnášet, jinak to nedává smysl. Prosím. Jiný hlas: [nesrozumitelné] Ted' jsem náhodou v Písku, tak musím odkázat na jiné. Snad se to nepodařilo k horšímu.

Jiný hlas: No tak já nevím, jestli to bylo nesrozumitelné. Odkud to víme, že to bylo nesrozumitelné? No to ne, oni tomu porozuměli, ale kašlali na to. Dneska můžete říct spoustu věcí, kterým všichni rozumějí, a mávnou rukou a jdou dál. To je něco jinýho. Pardon, že jsem do toho tak skočil, ale to jsou objektivní věci. A co se udělalo? My do toho rozhodně nebudem nosit to, co si děláš ty s těma výroky. A co se s tím dělalo, on už jako dělal. A třeba jsou i takoví, kteří nejenom dělají, oni se skutečně tomu věnují a dělají to špatně, a to jsou taky věci. Čili těch možností je strašná spousta. Ale já si nemyslím, že by prorok si mohl lajstnout mluvit tak, že by mu nikdo nerozuměl. To by pak nebyl žádný prorok.

Jiný hlas: No tak pokud jde o toho Pavla, tak ten se tam o tom teda s nikým nerozházel. A sice o tom neříká, že je to od špatnýho, ale každé ho rozhodně od toho odvádí pozornost. A říká: když někdo v tom má zálibu, tak ať si to pěstuje, ale že to pro ty ostatní nemá žádný prospěch. No tak já myslím, že bychom mohli dneska bejt trochu úspěšnější. O co teda koneckonců v tomhleto jde? Představte si, že najednou by se stal zázrak a vy byste začal mluvit třeba *prakrtem*. K čemu by to bylo dobrý kromě toho, že by to byl zázrak? Ale když budu mluvit přes sebe, myslím, že bych dal přednost té možnosti. Víte, všichni by se začali ohánět takovýma těma mesiášskýma vizema. K čemu to pak je dobrý? K čemu by to bylo tady mluvit *prakrtem*? Jo, něco jinýho je, že tady jsou nějakí odborníci přes *sanskrt* a mají jakési matné potuchy, co je *prakrt*, a vy byste dlouho mluvil *prakrtem* a oni by to vypisovali a naučili se to, tak to by bylo fajn. Ale na to není potřeba, abyste mluvil jazyky, stačí, když budete umět *prakrt*.

Jiný hlas: Mně se zdá, že to jsou takový ty extrémní příklady tohohle, který to zavádějí tak nějak až na tu zázračnou linii. V žádném případě bych nerad, aby to, o čem já mluvím jako o nepředmětné zkušenosti nebo nepředmětném myšlení nebo dokonce nepředmětné skutečnosti, nebo když mluvím o reflexi a mluvím o *extatickém momentu reflexe*, aby z toho někdo chtěl kapitalizovat něco pro nějakou tajnou vědu, nebo pro mystiku, nebo nějaký mýtus nebo tak. Nic takového není mým úmyslem, a pokud by to chtěl někdo vést tímto směrem, tak se tomu budu velmi živě bránit. Prosím.

Jiný hlas: Já si myslím, že ten extatický prvek myšlení zrovna pro to myšlení k pravdě, to znamená to nasměrování k pravdě, v možnosti říkat zase ty věci, i nějaký stálý přístup třeba k tomu potvrzení se, v tom smyslu náročný k potvrzení se asi člověk neobejde bez nějakýho tohohle rozměru, že to postavení pravdy, tak jak ji u vás vnímám, je dobré postavení, že není zavádějící, že bych byl schopen pravdu přirovnávat k něčemu, co je třeba informace o tom, co se skutečně stalo. To je pro mě informace o tom, co se skutečně stalo, vlastně asi ty média člověka zavedou. Takže vždycky, když se hrozíme nějakých těch v uvozovkách otázek o pravdě, tak každý, aspoň v té mé generaci, si pod tím většina dává jako postavení něco hrozně úžasného, něco, co se ustavilo jako pravda, co se stalo. Ty námitky říkáte jako ty námitky, které napadnou každého jako...

Hejdánek: Ale není to vždycky, někdy to může být náhoda a pak se ukáže, že je to falešné mínění. My, když máme nápad, předem přece nevíme, že je správný. My ho musíme pak přezkoušet. Když matematik přijde na nějaké řešení, tak to nejdřív, než to publikuje, musí vyzkoušet, jestli to opravdu funguje na několika případech, nebo na mnoha případech možná. Ale posléze, když se to osvědčí, tak prosím.

To je jedna věc, a nejenom když se to osvědčí, poněvadž je řada věcí, víte, že existují formule, které řeší, ale nevíme, jak je odvodit. To se považuje za takovou druhořadou záležitost. Poněvadž pro matematika je rozhodující, že nejenom najde řešení, ale že ho zdůvodní, že ho odvodí z něčeho známého. Čili nápad velmi často je takového druhu, že dodatečně ho můžete odůvodnit jako naprosto racionální. Jenomže na to do té doby nikdo nepřišel a odůvodnit to dodatečně není to, jak jste na to přišli.

Nás může ovšem také napadnout kdejaká blbost. My to musíme prověřit, jestli je to blbost, nebo ne. My předem nikdy nevíme, jestli to není blbost. To je další věc, nedělat z toho zjevení to, co se říká, že vás to přepadne a teď vy jste úplně malincí a zmocní se vás to, takhle to není. Možná, že v některých případech, někdy, ale já jsem to nezažil, tak co bych o tom přemýšlel. Když to někdo zažije, tak ať je rád, ale vcelku ať

v tom zůstane bez toho obdivu. Když nám se to neděje, tak co se to má dít jemu? To je správný český přístup. Takže ať je o tom zticha. Co se tady má vytahovat, když to není jeho zásluha, *a nota bene*, když mu něco nakapalo do hlavy a on pak s tím přijde.

Ne, já si myslím, že důležitá věc je ta, že si musíme zvyknout na to, že ten moderní předsudek, že co nás napadne, je všechno nějak produkt našeho mozku, je falešný. Na to si musíme zvyknout, to není samozřejmé. To může být produkt, ale pak se to prokáže jako vadné. A když se to neprokáže jako vadné, tak to asi nebyl produkt. Aspoň vyvozujeme, že pokud je to něco, co je odvoditelné z našeho mozku, čili z něčeho, co je, tak to není nic nového, anebo to není pravdivé. Buď, anebo.

Já bych pravdu spojoval s kontingencí. Pravda sama je kontingentní a projevuje se kontingentně a na nás je jenom být otevření a čekat na tu kontingenci. To se nedá odhadovat předem. Já myslím, že se tím nic nezkazí, když se naučíme něčemu takovému. Je to stará zkušenost, kterou jsme svlékli ze všech religiózních hávů a rouškovitostí, které by nás mohly mást nebo které by mohly provokovat. My se musíme naučit, že jsme konečné bytosti a že nemůžeme vykládat vynikající myšlenkové výkony genialitou. To je nesmysl. My musíme vědět, že ten génius je mimo nás, že ten génius je *genius loci* nebo *genius traditionis* nebo něco takového, že to je něco, co k nám přichází odjinud. Naučme se takhle myslet.

Já si myslím, že to bude užitečné, že těch nápadů budeme mít víc, že se proti nim nebudeme bránit. Vždycky máme tu možnost, když ten nápad máme, ho pěkně zapsat a teď zkontrolovat ze všech stran. To je právě filosofická práce. Ze všech stran to podrejt, jestli by se to nedalo zfalšovat, jestli by se nedalo prokázat, že to je falešné. Nic víc nemáme. Těch nápadů budeme mít víc, zejména když na ně budeme víc čekat. Žádné mýtopisectví.

Je spousta nápadů, které máme a které ztratíme, to je vynikající věc, to si uvědomte. Já nevím, jestli s tím máte zkušenosti, ale čím je člověk starší, tím je moudřejší. No nevím. Ale prostě něco mě napadne a já jsem přesvědčený, že si to budu pamatovat. Momentálně dělám tohle, tak to dodělám, a mezitím zapomenu, co mě to napadlo. A vím, že jsem si to nepoznamenal. Co já vím, třeba mě to napadne ještě jednou. Takhle je potřeba k tomu přistupovat. Něco mě napadne, tak všeho nechat a zapsat. Když je to blbost, nic se nestane. A když to není blbost, jaká škoda by byla, co vy víte, jestli to vůbec někoho napadne, nebo jestli dokonce vás znovu. Ale abyste věděli, že vás napadlo něco důležitého, musíte být dostatečně vzdělaní. Nevzdělanec nebo blbec nepozná, co ho napadlo. Čili kvůli tomu je vzdělání. Ne proto, abyste to čerpali ze své studnice bohatých vědomostí, ze svého mnohovědění, a pak rozdávali pomaličku, nechávali drobký. To ne.

Vzdělání je důležité ze dvou důvodů. Zaprvé, abyste neopakovali staré chyby. To je základní věc, poněvadž člověk se samozřejmě vždycky dopouští chyb. To je vynikající věc, pokud se dopustíte chyby nové. Tak tím vlastně sloužíte lidstvu. Jednak jste se dopustili chyby, a jednak musíte ovšem prokázat, že to je chyba. Nemůžete udělat chybu a nevědět o tom, to není služba ničemu. Tak to je jedna věc: neopakovat staré chyby. Nejhorší věci, co se na této planetě dějí, je, že se pořád opakují staré chyby, které už jako chyby byly rozpoznány. A druhá věc je, když vás napadne něco nového, tak vědět, že to stojí za to zaznamenat, zapamatovat si a pracovat na tom. Kvůli tomu je vzdělání nezbytné, ne kvůli sobě samému. Myslet si, že je to nějaký samostatný cíl, být všeobecně vzdělaný a o všem něco vědět, že to je nějaká samostatná dobrá vlastnost, to není. Je třeba být tak vzdělaný, abyste rozpoznali, když vás napadne něco vynikajícího. Jiný hlas: Můžu se ještě zeptat? Myslíte, že ty špatné věci nebo ty chybné nápady, nebo ty vyložené někdy zlé nápady, na nás také odněkud padají?

Hejdánek: No tak odněkud... To nejspíš je z té minulosti, ne? Z naší minulosti tady odsud padají. Nebo nám někdo něco řekl, nebo možná náhodou, ale rozhodně tady není nějaké ústřední zlo, které by nám je posílalo. Já mám za to, že na to stačíme sami.

Jiný hlas: Ale je to taky zkušenost, jako by to bylo něco vnějšího, ne? V čem se liší ta jedna a ta druhá zkušenost?

Hejdánek: V čem se liší, tak já nevím, tady každému bych odpověděl trochu jinak. Tadyhle vám...

Jiný hlas: Já chápu...

Hejdánek: ...vám bych odpověděl, že tady máme dogma, vy jste odmítla dogma manicheismu, takže pro vás tímhle celá věc končí.

Jiný hlas: Ale mně vůbec nejde o dogma, mně jde o zkušenost jako takovou.

Hejdánek: Jakápak zkušenost proti dogmatu? Jednou tady je, že žádný ústřední centrální výbor zla tady není, takže zlo je cosi odvozeného. Já teď argumentuji *ad hominem*, to by byl dlouhý výklad.

Prostě kdyby bylo centrální zlo nějaké, které by na nás sesílalo, jako třeba si to představuje ten ošklivý démon, který nám napukává ty blbé myšlenky u Descarta, že? Tak kdyby tomu tak bylo, tak by ty lži vydržely dlouho. Ale většina lží nevydrží dlouho. Je vidět, že to centrálně organizované není. Některá lež vydrží dlouho, některá krátkou dobu. A pravdy vydrží vždycky.

Jiný hlas: Teď už vidím, jak mě chytáte. Já vím. To byl argument *ad hominem*, pochopitelně.

Hejdánek: Pardon. Všeobecně, já si myslím, že o lži nelze dost dobře říct, že je to princip. Naše zkušenost je, že i když nás napadají blbé věci, tak... Víte, geniální lhář, to je taky vzácnost. Podobně jako geniální kýč v umění, to je vzácnost. Takže si nějaké centrálně...

Vymyslet si... Já jsem jako malý kluk strašně lhal. A to proto, poněvadž jsem měl matku generála, která mě nesmírně a velmi důmyslně kontrolovala. Takže mé lži musely být stále důmyslnější. Nestačilo, abych si vymyslel perfektní výmysl, ale já musel obejít pár známých a rozšířit nenápadně tento perfektní výmysl, když matka si kontrolovala, jak je to s těmi syny, tak aby to měla potvrzeno odjinud. Čili tak postupně jsem zjistil, že dokonale lhát je tak strašlivě vyčerpávající činnost. A mě uráželo vymýšlet si a být chycen. To je nedůstojné. Lhát a být přitom přichycen, to je strašně nepříjemná věc. Čili lhát co nejlépe. A pak jsem zjistil, že skutečně dokonale lhát je jediná možnost mluvit pravdu. To je zkušenost. To vypadá cynicky na první pohled. Ale ne, to je rozpoznání, že ta pravda skutečně má krátké nohy. Vymyslet dokonalou lež je prostě tak vyloučené jako dokonalé zlo, čili to je nonsens. Všechno to má vady. Vždycky tam něco neklape.

To je skoro zásada a na tom stojí věda. Věda dává otázky přírodě, experimenty, dokonce někdy je dává dosti drasticky, takže můžeme mluvit o přímo vydírání přírody nebo můžeme mluvit o trýznění. Příroda je natahována na skřípec a vydává skřeky a to se pak zpracovává vědecky.

A přesto to všechno hraje. To je neuvěřitelná věc. To není něco, co by se mohlo přejít jen tak bez povšimnutí. Filosofie je spjata s takovou základní jistotou, že když se postupně skutečně pravdivě poznává všechno, že to dohromady hraje. Tu jistotu nemá... to je filosofická víra, říká se.

Ale tohle nikdy neplatí o lži. Lež vždycky platí jenom odtud potud, za určitých okolností, za podmínky, že lidi jsou blbí, že se nedomluví, že nejsou dost informovaní. Proto každý diktátorský režim típne všechny informace, kontroluje informace, poněvadž jinak se nedá dost dobře lhát, podvádět. Všechno tohle svědčí o tom, že není rovnováha mezi lží a pravdou, mezi omylem a správným poznáním. Že je základní asymetrie. Že lež prostě, nebo omyl, nevydrží. Vydrží nějaký čas, někdy dlouho. Třeba předvětné myšlení vydrželo dva a půl tisíce let. Ono to funguje, po mnoha stránkách to funguje, ale pak se to ukáže jako vadné. Prosím, vy jste chtěl k tomu ještě?

Jiný hlas: Mně nešlo ani tak o to ptát se po nějakém centru, ale spíš mi šlo o tu zkušenost a nechtěl jsem to stavět naroveň, jako by to přicházelo z vnějšku. Takhle jsem to chtěl.

Hejdánek: No jo, tak ono to přichází... Víte přece, že jsou nejrůznější způsoby, jak vás napadají věci. Velmi často se vám jistě stane, že zrovna chcete něco říct a teď to někdo řekne těsně před vámi. To se dá vyložit dvojím způsobem: telepaticky, zázračně, anebo prostě, že to bylo na spadnutí. Že někdo vás jenom o krok předešel, ale ta otázka visela ve vzduchu, takříkajíc.

Ale to, co visí ve vzduchu, ještě nemusí být pravdivé. Je to jakoby odjinud. My taky nemáme všechno jenom ze sebe. Máme to od druhých, od malička jsme v něčem vychováni, tedy jistě přichází to jakoby odjinud. Kdybychom se omezili každý na své vlastní myšlenky, nevím, co by nám v mozku vůbec zůstalo. To všechno jsme přijali nějak. My to kombinujeme, někdo lépe, někdo hůře, ale co my víme, co je naše a co jsme převzali? Vždyť ono na tom koneckonců nezáleží.

Já nevím, proč... byl jsem v Praze jednou v archivu a tam byla jedna vědecká pracovnice v té knihovně, která se zamykala s tou kartotékou, aby náhodou, když si vypíše nějakou vědeckou práci jako důležitou, poznámku nějakou, aby to někdo nepřečetl a neměl tu informaci jako ona. Ona si ty informace schovávala a tím si udržovala svůj náskok. Je to svinstvo, když přijde mladý pracovník a teď jí to vykrade a on napíše vtipně nějakou věc, na které ona pracuje já nevím jak dlouho a sebrala k tomu literaturu. Jistě by to mohlo být, ale udržovat si svůj vědecký náskok tím, že si zamyká své informace, které se načetla někde, to je také hrozné.

A to je nejohroznější věc ve filosofii. Co může být šťastnějšího pro člověka, než když přijde s novou myšlenkou a ona se rozletí po světě? Proč potřebuje, aby u toho vždycky bylo *made by* ten a ten? To je jenom proto, že si pořád myslíme, že to vymýslíme my. A to je základní omyl. To je základní omyl. My jsme byli ti významení, které to napadlo první. Naší povinností je to rozkecat po celém světě. Můžeme se jenom zmýlit a rozkecat to po světě špatně.

Jiný hlas: Mně to připadá, že v teologii je to stejně jako jinde. Donedávna vládnoucí představa, že teologie nebo vůbec náboženství je založeno na podvodech, je špatná. Jsou tam věci, které jsou pro moderního člověka nepřijatelné někdy proto, že má pravdu, někdy proto, že je blbý. Moderní člověk je velice redukovaný člověk, to je invalida všeho. A...